

Roures de fulla grossa singulars als boscos de Sobrevia (Seva)

JOSEP M. PANAREDA – JOSEP MASNOU –
DOLORS RODRÍGUEZ

Unique thick-leaved oaks in the forests of Sobrevia (Seva)

Els arbres singulars per la forma i dimensions o per les funcions actuals o passades constitueixen un patrimoni natural i cultural considerat tant a nivell local i comarcal com regional i nacional. Tanmateix es tracta d'un valor caduc a mitjà termini en relació amb la biologia de cada espècie. Del Montseny existeixen estudis i catàlegs d'arbres singulars, però només són tinguts en consideració una part petita dels existents, sigui per desconeixement o per manca d'interès. S'exposa la troballa d'una població de roures de fulla grossa (*Quercus petraea*) als vessants de Sobrevia, es comenta la situació bioclimàtica i els usos forestals de l'indret i s'indiquen les mesures dendromètriques de 16 arbres singulars. Finalment es comenta la significació actual dels arbres singulars en un context de dinàmica natural de regeneració forestal a causa de la disminució dels aprofitaments.

Paraules clau: abandó forestal, alzinar, arbre singular, dinàmica vegetació.

*The unique trees due to their shape and dimensions or their current or past functions constitute a natural and cultural heritage, considered as such, both at local and regional levels as well as at the national one. However, this is an outdated value in the medium term in relation to the biology of each species. There are studies and catalogues of unique trees in the Montseny, but only a small part of the existing ones are taken into consideration, either due to lack of knowledge or lack of interest. The discovery of a population of thick-leaved oaks (*Quercus petraea*) on the slopes of Sobrevia is described, the bioclimatic situation and the forest uses of the place are commented on and the dendrometric measurements of 16 unique trees are indicated. Finally, the current significance of singular trees in a context of natural dynamics of forest regeneration due to the decrease in exploitation is discussed.*

Keywords: forest abandonment, oak grove, unique tree, dynamic vegetation.

Inicialment es considerava singular aquell arbre de mides excepcionals, per l'alçària, el gruix del tronc o l'amplada de la capçada. Però aviat es va veure que hi havia altres elements a considerar, com les funcions socials o mítiques que havia tingut, les formes especials o la raresa dins l'espècie.

En èpoques no remotes eren pocs els arbres individuals que tenien una rellevància especial i eren protegits de ser tallats. Les necessitats per a fusta i llenya feien que tots fossin capolats en un moment o altre, a l'excepció dels que tinguessin alguna altra funció, com d'ombra o de referència. Només algun peu situat en un indret poc accessible se'n podia escapar, tanmateix ben pocs se'n lliuraven a causa de que ben sovint havia qui hi arribava i en treia un profit per escalfar-se o cuinar, per construir una cabana o en feia carbó.

A la darreria del segle xx s'accentuà la fascinació pels arbres singulars. A Catalunya s'aprovà la primera protecció oficial el 1987 (Parés, 2006). L'interès ha anat creixent i actualment són nombrosos els catàlegs amb nivells de protecció a escales diferents, municipal, comarcal, regional o nacionals (Broncano et al., 2006; Panareda i Masnou, 2016 i 2019; Vives, 1996).

Alhora els canvis socioeconòmics i tècnics portaren un abandó progressiu dels usos forestals, de manera que els arbres anaven creixent i molts assoliren dimensions notables. D'aquesta manera els boscos s'espessiren i els camins i corriols restaren tapats i amagats.

Quan s'entra en un bosc que no ha estat aprofitat durant moltes dècades l'evolució natural és la selecció espontània d'arbres amb el resultat de pocs peus i grossos, sobretot dels exemplars més ben desenvolupats en el moment de la darrera tallada. Actualment es troben boscos amb nombrosos arbres grossos o boscos dominats per arbres de mida mitjana entre els quals destaquen peus excepcionalment grossos. Aquest és el cas dels roures de fulla grossa localitzats en els alzinars dels vessants de Sobrevia, en la vall del torrent de Fontsevellà, entre el Turó del Pou d'en Sala i Matagalls Xic. La seva constatació ens permet efectuar una reflexió sobre el seu paper en el paisatge.

ELS VESSANTS DEL TORRENT DE FONTSAVELLÀ

El torrent de Fontsevellà és una capçalera lateral del torrent de les Hortes de Sobrevia que passat el Molí Espatllet esdevé el riu de Mules, el qual desguassa a la Riera Major, afluent notable de la dreta del Ter. La conca del torrent de Fontsevellà té forma ovada i està vorejada per una carena elevada en sentit N-S entre el serrat de l'Oriol (1.191 m), el turó del Pou d'en Sala (1.262 m) i el turó de les Queredes (1.245 m). El curs del torrent

de Fontsavellà desguassa a la cota 850 m i segueix el sentit SE-NW de manera que el conjunt de la vall està orientada al nord-oest, és a dir, conforme un ambient bagueny. La litologia és constituïda per materials metamòrfics silícis i a causa del fort pendent coberts d'una formació edàfica prima, sovint esquelètica, amb sectors d'esqueis i franges de pedregars, a l'excepció dels indrets amb formació superficial amb material heteromètric argilós.

El paisatge vegetal actual és dominat per un alzinar dens només interromput per les franges allargassades dels sectors obacs modelats per les torrenteres laterals on hi ha una roureda de roure de fulla grossa amb diversos caducifolis, com l'auró negre, el castanyer, el faig, el freixe de fulla grossa, la moixera, el roure martinenc i el trèmol, a més del grèvol. En els fondals més pregons sol haver-hi també avellaners, sovint abundants, i gatells. El pi roig és sempre present, però no amb la densitat dominant que hi ha a cotes inferiors cap a Sobrevia.

Fins a mitjan segle xx els alzinars han estat intensament carbonejats, de manera que fins aleshores el bosc tenia una estructura de bosc esclarissat, sobretot als solells a causa de la lentitud en regenerar-se. Les imatges de mitjan segle xx mostren el domini d'una paisatge amb rocam sense sòl, gairebé un esquei continu amb alzines separades. Amb l'abandó del carboneig l'alzinar s'ha refet però manté una estructura de peus de rebrot tortuosos i molt ramificats. La composició florística és de poques espècies de tendència forestal. Hi destaquen *Asplenium adiantum-nigrum*, *Centaurea pectinata*, *Fragaria vesca*, *Helleborus foetidus*, *Silene nutans* i *Teucrium scorodonia*. En canvi, són ben presents *Cistus salviifolius*, *Erica arborea*, *Galium maritimum*, *Lavandula stoechas*, *Psoralea bituminosa*, *Saponaria ocymoides* i *Thymus vulgaris*. En els esqueis abunden *Plantago holosteum*, *Saxifraga vayredana*, *Sedum album*, *Sedum brevifolium*, *Sempervivum tectorum* i *Umbilicus rupestris*.

No és gens fàcil la interpretació de la vegetació potencial d'aquest indret, ja que es tracta d'una franja de contacte molt alterada pels usos tradicionals i no solament directament. El bosc ha estat molt explotat, s'han afavorit unes espècies i altres han estat marginades o eliminades. Però també hi ha hagut afectacions indirectes, la més important de les quals és la intensa erosió dels sòls afavorida pels forts pendents. La manca de terra fèrtil amb una gran disminució de la capacitat en la retenció hídrica ha afavorit l'expansió de les alzines i d'altres plantes més adaptades a la sequera estiuenca.

Oriol de Bolòs és qui més ha estudiat la vegetació del Montseny. Hi ha establert una subassociació de la roureda de roure de fulla grossa (*Teucrio scorodoniae-Quercetum petraea* subass. *pinetosum sylvestris*) diferenciada

respecte a les altres subassociacions per la presència i sovint el domini de *Quercus pubescens*, *Pinus sylvestris*, *Calluna vulgaris* i *Juniperus communis* subs. *communis*, com també de *Sorbus domestica* i *Cephalanthera rubra* (Bolòs, 1983: 84-87). Això és ben cert a la meitat inferior dels vessants entre Sobrevia i la carena de Matagalls Xic - Turó del Pou d'en Sala, sobretot en els vessants assolellats, però en els superiors, en espacial als obacs i damunt de materials amb formacions superficials força profundes, el predomini de caducifolis augmenta, com també la presència de *Quercus petraea*, fins a constituir fragments de rouredes ben desenvolupades. I en els indrets més ombrívols i enlairats s'hi barreja *Fagus sylvatica*. En realitat els sectors ombrívols superiors d'aquests vessants hi ha boscos caducifolis mixtes on el faig és abundant i sovint dominant.

Oriol de Bolòs completa el seu llibre sobre la vegetació del Montseny amb un mapa escala 1:50.000. En els vessants de Sobrevia hi representa quatre estats de vegetació: domini de la roureda de roure martinenc a la part baixa (Plana de Vic fins a poc més amunt de Sobrevia), domini de l'alzinar muntanyenc fins a la cota 1.100 m aproximadament i variable segons l'exposició, domini de la roureda de roure martinenc al llarg d'una franja estreta entre 1.100-1.200 metres també variables segons l'exposició, i domini de la fageda en els vessants superiors, dominant a partir de la cota 1.200 m. Bolòs no cartografia aquest indret com de roureda de roure de fulla grossa, sinó de roure martinenc. És cert que cap a la Plana de Vic només hi ha el roure martinenc, però poc més amunt de Sobrevia creixen peus aïllats de roure de fulla grossa en sots i indrets baguenys enmig de l'alzinar i de la pineda de pi roig, o acompanyat d'altres caducifolis. Amb l'altitud es fa més present, en peus aïllats o en grups més o menys nombrosos. En realitat constitueix una franja estreta i discontinua entre l'estatge de l'alzinar muntanyenc i la fageda. L'aprofitament forestal i l'ambient progressivament més sec que es creà reduïren l'extensió del roure de fulla grossa i menys la del roure martinenc. La disminució de l'aprofitament forestal ha propiciat una certa recuperació de la roureda de roure de fulla grossa en la franja altitudinal on les condicions en són més favorables, i de peus aïllats en cotes inferiors.

ELS ROURES DE FULLA GROSSA SINGULARS

En les rouredes esmentades hi ha exemplars força grans a causa dels anys que han passat de la darrera tallada. Entre aquests destaca un grup de roures de fulla grossa esparsos de mides excepcionals i que no constitueixen una roureda, sinó un bosc no excessivament tancat on dominen les alzines. Es troben entre les cotes 1115-1135 m, al quadrat DG454316 de la retícula UTM, orientats cap al nord-oest i damunt d'un vessant molt inclinat amb

un pendent entre 30-40°. Ocupen un espai d'uns 5.000 m², que és travessat per una pista forestal parcialment colonitzada per vegetació.

Les alzines són abundants i els roures de fulla grossa freqüents. La resta de plantes tenen una presència escassa. Com a arbres, a més del *Quercus petraea*, hi ha *Acer opalus*, *Castanea sativa*, *Ilex aquifolium*, *Pinus sylvestris*, *Populus tremula*, *Quercus pubescens* i *Sorbus aria*. Entre els arbusts i lianes destaquen *Clematis vitalba*, *Crataegus monogyna*, *Erica arborea*, *Hedera helix*, *Juniperus communis* subsp. *communis*, *Sarothamnus scoparius* i peus aïllats de *Rubus* sp. i *Rosa* sp. Entre les herbes, sempre escasses, han estat observades *Asplenium adiantum-nigrum*, *Asplenium trichomanes*, *Centaurea pectinata*, *Fragaria vesca*, *Galium maritimum*, *Geranium lucidum*, *Geranium robertianum*, *Helleborus foetidus*, *Polystichum setiferum*, *Prunella vulgaris*, *Pteridium aquilinum*, *Ranunculus bulbosus*, *Satureja vulgaris* i *Silene nutans*. Cal assenyalar que totes les visites a l'indret foren efectuades sempre en èpoques hivernals, pel que molt probablement hi són presents algunes altres espècies herbàcies, sobretot anuals, geòfits o hemicriptòfits.

El roure més gros té 370 cm de perímetre (a 130 cm d'alçada), mesura uns 14 metres d'alçària, amb una capçada de 13,20 m d'amplada. Està molt ramificat i l'arrel a la part inferior del vessant és ben visible al llarg de més d'un metre (vegeu fotografia). Hem identificat altres 15 roures de fulla grossa les mesures de les quals es mostren en la taula adjunta.

No coneixem la raó per la qual aquests roures s'han preservat mentre que les alzines del costat han estat tallades en diferents campanyes. Val a dir que fins mitjan segle xx les alzines eren aprofitades per a carboneig i posteriorment han estat aprofitades per a llenya. En ambdós sistemes d'aprofitament la fusta d'alzina era més preuada que la de roure. Potser constituïen un punt de referència o de refugi. També cal considerar que a prop hi ha un límit de propietat.

N. PEU DE ROURE DE FULLA GROSSA	DIÀMETRE (CM)
1	26,8
2	26,5
3	46,2
4	58,5
5	29,2
6	81,0
7	47,8
8	118,5
9	41,5

N. PEU DE ROURE DE FULLA GROSSA	DIÀMETRE (CM)
10	29,5 / 15,5 / 15,4
11	41,8
12	31,8
13	32,5
14	44,0
15	102,0
16	38,0

Mesures del diàmetre de 16 roures de fulla grossa als costers de Sobrevia entre 1115-1135 metres (DG4531). Les tres xifres del número 10 correspon a tres peus d'una mateixa soca. Dades originals dels autors.

CONCLUSIONS

Aquests roures no eren coneguts pels estudiosos o almenys no s'havia divulgat cap referència de la seva existència. Sens dubte havia estat vist, però ningú s'hi havia fixat, no hi va donar cap mena d'importància o simplement es va trobar com una realitat normal. Ben segur que arbres singulars com aquests n'hi ha d'altres, de roures, d'alzines, de faigs, de blades o d'avets. I molt probablement cada dia n'hi haurà més a causa del creixement constant dels arbres i l'escàs aprofitament.

I cal que aquest fet sigui considerat amb normalitat, ja que la catalogació, publicació i senyalització del lloc porta a la mitificació, actitud que pot menar a una interpretació errònia dels boscos, que són sistemes en constant evolució segons les condicions climàtiques i edàfiques, però també de les humanes, dels usos directes o de protecció. Tots els arbres un dia van germinar, i van créixer fins a fer-se grossos si les condicions ambientals els ho ha permès i ningú no l'ha tallat. Ara que els profits forestals no són tan essencials com fa unes dècades, ha augmentat molt el nombre d'arbres que esdevenen grossos.

Una altra consideració és la nova perspectiva que ens dona la vegetació natural o potencial d'un indret a causa dels canvis en l'estructura i composició florística de les comunitats vegetals derivats dels processos de regeneració després de l'abandó de les activitats tradicionals. La presència del roure de fulla grossa ara és més visible per l'augment del nombre d'individus i pel creixement més avançat dels arbres. Això planteja que la protecció, si hi ha de ser, no és pas a nivell d'individus sinó i sobretot de paisatges considerats globalment. La consideració d'un arbre singular ha d'anar més enllà d'un interès particular, ha de ser una oportunitat per comprendre millor el paisatge en el qual s'insereix.



Roures de fulla grossa singulars estudiats, localitzats enmig d'un alzinar. Vessant amunt hi ha un esquei i un turó situat entre el serrat de l'Oriol i el turó del Pou d'en Sala. (Foto Dolors Rodríguez, 10 de gener 2023).



El roure de fulla grossa més destacat del grup.
(Foto de Josep M. Panareda, 20 de gener 2023).



Visió vertical del roure de fulla grossa més singular amb una ramificació vertical nombrosa.
(Foto Josep M. Panareda, 6 d'abril 2021).

BIBLIOGRAFIA

- DE BOLÒS, O. (1983), *La vegetació del Montseny*, Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals. 170 p. + mapa 1:50.000.
- BRONCANO, M. J. – BOADA, M. – RAMÍREZ, S. – BOSCH, D. (2006), *Arbres i arbredes singulars del Montseny*, Sant Vicenç de Castellet: Farell editors. 225 pp.
- PANAREDA, J. M. – MASNOU, J. – BOCCIO, M. (2016), Els castanyers grossos del Montseny. Viladrau. *Monografies del Montseny*, 31: 67-87. Viladrau.
- PANAREDA, J. M. – MASNOU, J. (2019), "Històries dels arbres singulars del Montseny", *Monografies del Montseny*, 34, 151-161.
- PARÉS, E. (2006). *Arbres monumentals de Catalunya: 18 anys des de la primera protecció*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Medi Ambient i Habitatge, Direcció General del Medi Ambient.
- VIVES, J. M. (1996), Arbres monumentals i singulars del Montseny, *Monografies del Montseny*, 11, 69-92. Viladrau.